भाग। वत।

॥ त्रयोदशोध्याय॥

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

श्रीकृष्णाय नमः ॥ ॐ नमो अनादि हंसा : हे सुरूपा निजगदिशा : तुं
सद्गुरु परमहंसा : परमपरेशा परि पुर्णा ॥ १ ॥ उत्तरपक्षें विण देख :
तुझे शोभती दोन्हि पांख : सुद्ध सत्वाकुनि चोख : स्वरूप सुरेख : सो
ज्वळ ॥ २ ॥ हे सुबोलिजे सुपत्रवर्ण : तुझि ह सतावि लक्षण : सोंडुनियां
सर्वव्यवर्ण : हंसपणा तुज शोभे ॥ ३ ॥ विकासल्यां सुवर्णपंकजें : इतरां
हंसीं तेयां कीजिजे : प्रेमें उत्कलित कमळे जें : तुवां किजिजे ते वायिं
॥ ४ ॥ मानससरोवरिं वसितहंसासि : तुं मानसातीत राहि वोसि : हंसा उसं
वन आकासिं : तुझें चिदाकाशीं उडाणा ॥ ५ ॥ विवेकत्तुं तुझि या महा
सुद्रा : स्वप्नावें नीवडिसी क्षीरनिरा : मग सोंडुनियां असारा : सुद्धसा

2A

ग्रावेविति॥ ध्याहे स्त्रियाहं साजिसकुमारा: मुक्तमोतिया चालुजयारा:
जें कां वेराग्यमुक्तिचिद्वारा: चित्त सागमा: माझिजालि॥७॥ सर्वेध्यान
तष्ठेनिष्ठिति: निमालें बमागोपति: चालएं चालसि हंसगति: हे
गमनश्चाचि आपिन्नवा॥८॥ आपिन्नस्व पावतानिज अंघ्री: चिन्मा
त्र वागेश्वरि तुं वाहोसि: ठसवाहानि अध्याऐसि: तुझेनि अंघ्री
स्ती: तीसिजालि॥९॥ तुझे चालाविल्यां ऐसें श्रुति चाले: तुवां बोल
विल्यां वेदु बोले: तु वाचेत विल्यां प्राणु हाले: तुझे वाचा वाक्कें वागदे
वि वदे॥१०॥ जाली वागेश्वरि वागदेवता: तिसि तुझेनि वाचा व्यक्तता:
ओवि कां वेणु वाजे मयुरता: परि वाजविता तो भिन्न॥११॥ एवं वाच्यव

चनवका: तुंचिवागे ऋचरितुं विवदविता: आपुल्या हे सुस्वरूपाचि
कथा: स्वभावता बोलसि ॥१२॥ बोला व्यामता कवि वागचि: तुंवा
वागे अचरि द्योतिलिपाहिं: ते हे सुस्वरूपाचिनवाचि: अचिन्तवकां
हि बोलावि ॥१३॥ तोतुं सर्व स्तुतिसमान: हे सुस्वरूपि जनार्दन:
सोचे वंदितां नीजचरण: जन्ममरण पखाले ॥१४॥ आपपयें पळ
तायासि: लपालि मिष्टालि स्वमापासि: जन्मामागें मरणासि: वा
वो वस्ती सिदि घला ॥१५॥ याला गी भ्रमौजि जो पडिला: तो जन्मम मा
रणासी आतुडला: मग नसुटे कांहिं केल्या: येंत्रिं पडिला भ्रमस्व
कीं ॥१६॥ ते यरा हाट मा वेव्यापारि: जन्ममरणा चेपडे यंत्रीं: येक

3A

विसोंसिपनदोवरि: तवं दुसरें वरि आदष्पले ॥१७॥ तें निस्ताराव्या
जन्ममरण: तुजसोहंहं सावें स्मरण: जो कविस्मावधान: परममेव
नतें होये ॥१८॥ तो तु परमात्मा परपहेसु: परब्रह्मेलिकपुर्णपरेसु:
ब्रह्मपुत्रासि उपदेसु: केला व्याहेसु जालासि ॥१९॥ ते हंससुखि
वें निरोपण: बोलाव्या बोलिका सुकु जाण: सावचनाची तें सेउ
न: परमपावन: पांपक्षिति ॥२०॥ सा हंसाचे हे संगीत: हलधुउध्द
वासि सांगत: श्रोतां द्यावें इतचित्त: असुंबितनिजबोधु ॥२१॥ तो
हा तेरावा अध्यावो: असा देंमागे देवो: तें ऐकतां उद्धवो: विषयवि
ल्यो देखेल ॥२२॥ तेरावे अध्यायिं निरोपण: सत्वहतिचें कारण:

विद्याउदउ क्रमजाण: आतिसुलक्षणसोपारा॥२३॥ हंसइतिहा
साचायोगु: स्वयेंसांगेल श्रीरंगु: तेणें चित्ता विषयावियोगु: सुग
मसोगुसांगेल॥२४॥ द्वादशाध्याया चांअंति: करुनि सद्गुरु विख्याति:
पावोनियां विद्या कुचार प्राप्ति: छेदावा निश्चिति जिवाशय॥२५॥
छेदिल्यां जिवाचें जिवपण: सकृष्णसांडावें साधन: हें उद्धवें ऐको
नियां जाण: प्रति वचन नेदिचि॥२६॥ याउद्धवाचे जिवीचा भावो:
सरवाल हृदये चा अभिप्रावो: सकृष्ण आकळुनियां सद्भावो: स्वयें
श्रीकृष्ण देवो: बोलतु॥२७॥ ऐसें गाम्सि सुराचि गुण: जीवासि आलें जी
वपण: ते आंगी असतां तिन्हि गुण: सद्धि याजाणउपजेना॥२८॥

5A

तोडि चारि विधुन कतां दुरि : नारेण्य जण्य न चढे करिं : तो विगुणान
य वर्तोनि धोरि : विद्याके स्या परि उपजेला ॥ ८ ॥ ऐसा अर्थो केचा
भावो : जाणोंनि यो श्रीवासुदेवो : तिश्लोकिं तो हि पाहे : गुह्य भिरा
वो निरुपितु ॥ २० ॥ श्री भगवानुवाच ॥ सत्वरजस्तमायिति गुणा
बुधेर्न चात्मनः ॥ सत्वेनान्य तमो हन्यात्सत्वं सत्वेन चैव हि ॥ १ ॥ टिका ॥
सत्वरजतमादि गुण : निश्चयें हि मायेचे जाण : हे दादशाध्यायिं
निरोपण : तुज म्यां संपुर्ण सांगीतलें ॥ २१ ॥ सच्चिदानंदु जो येथ : आ
त्म्यानपिं आथि न्नानिस : तैसे गुण न कतिसपरस्त : तें या हेत का
र्ये ॥ २२ ॥ जे सत तें चिचिद : जे चिद तो चि आनंद : स्वरूपिं नाहिं त्रि

मु॥१२॥

(५) विद्धभेदा ते येकवद सच्चिदानंदें ॥२३॥ जेविं स्वेत तामधुर: त्रिविद्ध
भेदें येकि स्मारवद: तेविं सच्चिदानंद अविकार: वस्तुस्वाचार येकवप
॥२४॥ प्रकृतिगुणातें उपजाविती: गुणास्तवस बध्यप्रकृती: गुणास्ती
आत्म्यासि स्वं गति: न घडे कल्यांतीं उद्धवा ॥२५॥ येथ्याविषा उत्पत्ति
लक्षण: स्वयें सांगे तो नारायण: करूनि निर्गुणें गुणांचें उपमर्दन: स
द्धि घ्या जाण साध्या विं ॥२६॥ सत्त्व वाढउनि सुरवाडे: जैं रज तम निवे
बडे: तैं सद्धि घ्या हातवटे: सत्त्वाचि वाढि मोडे: निजसत्त्वें करूनि
॥२७॥ स्वपुस्याग स्माहा येज्यासि: विखवखवादल्या उत्तार याति: तैं वि
षरवातां येरदिवस्ती: आत्मप्या तासिवादवि ॥२८॥ तैं स्वें रज तम

४

8A

तोपें सत्व वाढे: वाढलें सत्व बाधक वें कुडें: तेहि बाधा मिं तुज पु
ढें: अति निवाडें सांगेन ॥३९॥ मि अलिप्त कर्म कायी: मिं ज्ञाता तामि
महा सुखिया: ऐस्या वाढउनि अभिप्राया: गुणें गुण कायी गोवि
जे ॥४०॥ ऐसा वाढला जो सत्व गुण: सासि उपर मात्मक सत्वें जाण:
सस्तुख करावें निर्दळण: तैसें समाधान पाविजे ॥४१॥ उद्द्रवातु ऐसें
म्हेणासि: समान ताति हि गुणासी: केवि वाढि होयि लासत्वा सि:
गुणगुणासि: सांख्यण ॥४२॥ वाढल्यां तमोगुण: ना वडे तेव्हां ज्ञान पा
नें निद्रा दारुण: कोकव्हो ॥४३॥ वाढल्यां रजोगुण: ऐके तां ज्ञान नि
वोपण: स्वाचें भोगीच्या त्मन: सदा ध्यान विषयांचें ॥४४॥ ध्यन लोउ

ना वडे त्याग वचन

"Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratisthan, Mumbai."

सुदल्यादिठि: पोपरीं घेतल्यां क्रोधु पुन्हवि: हेरजो छ्णावि कोटि:
लोभिट पोटि: स्त्रिपुत्रां ॥ ४५ ॥ बाढल्यां सत्वगुण: स्त्रीयादिकों गी
(6) उदासमन: सदा करिम गवस्विंतन: कोकरी किर्त्तन: हरिभक्ति ॥ ४६ ॥
क्रोधु मोहु लो भलक्षण: सत्व काळि दे उविति जाण: पारिये कलावे
वीवाढे गुण: गुणासि रागवर्ण गुण होती ॥ ४७ ॥ मागे तम पुढें रज पुणी
मध्ये ऊडकाला सत्वगुण: तोके सोनि वाढल जाण: आडकलेपण सुब
द्ध ॥ ४८ ॥ ऐसि अवघां का पकुनि जाण: म्हणासि वाढे नास त्वगुण: तें स
त्वबुधिचें लक्षण: ऐके संपुर्ण सांगेन ॥ ४९ ॥ श्लोक ॥ सत्वा द्धमो पि
वेदहत्तुं सोम्य पाचि लक्षण ॥ सात्विक कोपास नयां सत्वं ततो धर्म प्रव

6A

तीते ॥२॥ टिका ॥ ये म्हणोकि वे निरोपण: पहिले उत्तमा धैर्य आख्यान:
ते धर्मसत्व वृधिकारण: सात्विक सेवन करावे ॥५०॥ सात्विक पदार्थ
सेविता: सत्व वृधि हो ये सर्वेषा: सत्वाविजये वर्तता: पवित्रता जिवा
सी ॥५१॥ सत्व उत्कर्षा चे लक्षण: धर्मनिष्ठस्य धर्माचरण: तेसीते
धीला वासना बैधन: ऐसा त्रिजाण वोलिना ॥५२॥ जालियासुब
ध्दे तः करण: ते क्षांति षिम वाढे सत्वगुण: पुरुषासि मछाक्षिके लक्ष
ण: धर्मजाण उपातिष्टे ॥५३॥ सत्वे वाढल्यो धर्मप्रवृत्ति: तेणे गुरु भज
नीं अतिप्रिती: कोसव नीग्रहि मासि म्हति: ते वाधि सात्विके उल्हासे
॥५४॥ कायिक वाचिक मानासिक: मदर्प दाकारस्य सात्विक: भज

वेगळा आणिक: स्वरूपें देखवस्फुरेना॥५५॥ गुरू भगवंत अभि
न्न: हें ते कार्षिं त्र्यकदेवि न्ह: तें आति सत्वाचें बोष्ठ खण: हा धर्मे
पुर्णमात्विका॥५६॥ श्लोक॥ धर्मो रजस्तमोहन्यात्सत्त्व वृधिरनुत्तम॥
आसुनस्यति तन्मुष्ये धर्म उभय हते॥ टिका॥ ऐसा वाढल्या सा
त्विक धर्म: तेसत्व वृधि सर्वोत्तम: तेसचि प्रकटे पुरूषोत्तम: विश्रा
मधाम मुमुक्षा॥५७॥ एवं सत्व वृधि वाढल्या धर्म: तो तात्काळ न
स्ती अधर्म: अधर्माचें म्हणे रजतम: त्याचें रुपनाम: उरों नेदि
॥५८॥ सात्विक सेवनें रजोवृधि: तेणें सांडि द्यावि उपलब्धि: हे उ
पायाचि विधान विधि: दक्ष कृपानिधि बोलिला॥५९॥ करावें स

7A

त्यिकुसेवन: ते स्नात्विकपदार्थ कोण कोण: ऐकस्या चेंहि तोपण: दश नी
लक्षण सांगेन ॥५०॥ श्लोक ॥ आगमोप प्रजादेश काळकर्मच जन्म
च ॥ ध्यानमंत्रो च संस्कारो दशैते गुण हेतवः ॥ ८ ॥ टिका ॥ गुण वृधि
चे कारण: आगम म्हणिजे शास्त्र जाण: आप म्हणिजे तें जीव
न: आवडतें स्थान तो देश ॥५१॥ ऐक प्रजावें विंदाण: प्रजा म्हणि
जे त्रिविद्धजन: जो सिद्ध्याति संगति जाण: तैसें लक्षण तो पावे
॥५२॥ काळ म्हणिजे दिवस भाग: कर्म म्हणिजे जें जें करि अं
ग: जन्म म्हणिजे दिक्षा सांग: मंत्राचें लिगयपथा रुचि ॥५३॥
कर्या चा जेथ अश्पादन: सा नावं बोलिजे संस्कार: हा दश ल

(४)

सुरगप्रकारः गुरु वृद्धि विस्तारः तो ऐका ॥ ६४ ॥ येथ्यस्ताय प्रतिसिद्ध
स्तीर्द्धः सत्कृतः साधकोंसि नामस्त्र निवृत्तः उपनिषद मार्गेसिं वेदो
तः स्तावामपितांचेः सेवावा ॥ ६५ ॥ आपस्लेणी जेजप्यपवित्रताः
गौतमि मागी घ्यौदिपुण्यसरीताः ज्यांचा अवचटें सी तोडा लाग
तोः पापसर्व यांउरेना ॥ ६६ ॥ मौको स्याप्रतिमाचें चरणामृतः ज्य
ल्लागी ब्रह्मादिक आर्तस्तुतः किं वासनाच्छिग्रामस्तीछे चें तिर्थः सक
ष्यदुरितानिवारि ॥ ६७ ॥ जेणे सकष्ठ तिर्थें होतिपावनः तें ब्राह्मण
चें तिर्थ जाणः स्वयें वंदि नारायणः निजहृदें चरण वाहातुसें ॥ ६८ ॥
पन्हल तेसें होकांपाणिः जें लागलें गुरुचरणिः तेसकष्ठतिर्थासी

रोमाणि: सेविती तत्क्षणीं: उद्धरी ॥६९॥ सत्व वृद्धिचें कारण आप:
तिष्पति येथें जाण पुण्यरूप: सेविता सत्व शुद्धचें स्वरूप: आपें आप
प्रकासे ॥७०॥ प्रजा सलिल जेम हो जन: सेवावे सा धु सज्जन: ज्यां
चेनि संगतिस्तव जाण: उद्धरण जड जिवां ॥७१॥ सत्व वृद्धिसी कारण:
शुद्ध स्थलें सत्संगति चि जाण: या सत्संगाचें महिमान: केलें निरोप
ण हा दृष्टीं ॥७२॥ देशा पुण्य भूमि कासि द्वारका: विजन वाळुये कांत
स्थिष्ठ: जेथ वेसतां चित्त सुख: सत्वासि वृद्धि चढोवढी ॥७३॥ ये
कांतिं स्थीरा वल्या आसन: सहजें वाढे सत्वगुण: मानि ह व्यास
वाढतां जाण: वस्त्रावि दुर्नसा धीं वा ॥७४॥ सायकाल कालियें यो

वित: अवस्यक ब्राह्मय मकुर्तें: कांजेकाळिं उद्देगरहित: हरुषसु
क्षमनहोये ॥७५॥ प्रेमयुक्त अंत:करणें: जो काळुजाये कथाश्र
वणें: कांजयें सादि मनापुजा करणें: जागरणें: हरिदिनि ॥७६॥ थो
रकोण्हा विसार्थकता: हरिकिर्तनि गातां नाचतां: याकाळाचा
महिमा तवुता: माझेनिसर्वथा नबोलवे ॥७७॥ नीराभिमान किर्त
न करणें: निर्लोभ गाणें नाचणें: तो काळुम्यां वेदिजे श्रीकृष्णें: मांहि
मा कोणें: बोलावा ॥७८॥ कर्म फळ टाकिजे तें नित्य: जें आशापाश
फळरहित: क्रिया जे उपकाराचें: साचि कनिश्चिततें कर्म ॥७९॥ उ
रूपासुनिदि सागरहण: ते पुरुषासि न वें जन्मजाण: ररुमायेबा

पुसपुर्णी: तें ऐकलक्षणाउद्धवा ॥८०॥ उपजल्याबाळकासितव
ता: पर्वविद्धजाणापिता: जनिताउपनिता: आणितीजा प्रतिपा
ळीता: अन्नदानें ॥८१॥ जो भयापासुनि सोडविता: जो बंदिमो
न करविता: जो देहाचें मरण चुकविता: तोहीपिता: शास्त्रार्थें ॥८२॥
यावेगळा पांचवा पिता: जो साउलि करीपवरुतो: म्हसण पाखुनि
सोडविता: जो गर्भवेयानिवारि ॥८३॥ ज्याचे देखिलियां चरण: बाधुं
न शके भवबंधन: तोपिता सद्गुरु जाण: ज्याच्येंविण न पविजे ॥८४॥
उपजलिया बाळकासी सर्वथा: वेगळालि मातापिता: ये कुविया
ते निश्चो पिता: धारण पोशणता: जननिचि ॥८५॥ तैसा सद्गुरु नव्हे

पिता: निजविर्येन वेचिता: योनिद्वारें नुपजविता: जननिजनि
ता: स्त्रयें जो॥८६॥ उदरा बाहेरी निघाल्यां पाठिं: माता पुत्रस्नेहें क
व्ळवळाउनि: बाहिरिलें स्तुनि आपुलां पोटिं: निजस्नेहें गोमटि गु
रु माता॥८७॥ यालागी सीष्यासि तचि ता: सद्गुरुचि माता पिता: निज
स्नेहें वाढविता: तदात्मता अभेदें॥८८॥ मागिल पिते जे वोपे जण:
त याचें सावत्र बापपण: पिता माता पिन नाभिन्न: सर्वे पणसां वे
चे॥८९॥ यालागी सद्गुरु जो सद्रूपु: तो सच्छीष्यासि सर्वा बापु:
पी यापुत्रां माजि अल्पु: काहिं विकल्पु उपजेना॥९०॥ सा सद्
गुरु पासुनि जाण: जो विवेकावि दीक्षाग्रहण: अपवाउपदेसि

101

निर्गुण: चैतन्यघन निज बोधें ॥५१॥ ऐकादिशा नामा विमुक्ति: देख्या
की पुरुषार्थ ज्या हि मुक्ति: निश्चयेंसि आवि द्यविनाशि स्थिती:
दिशा वित्पाति या नावें ॥५२॥ एवं दिशा जन्माचि जे कथा: उद्धवास्तां
गीतालिन्यां तत्व ता: ध्यानानि प्राजे साचि कत्ता: ऐक आतां सांगेन ॥५३॥
सर्वोपाधि शरिरस्याचें: चैतन्यघन स्वरूप ज्याचें: तो श्रीकृष्ण ध्येय
साचि कोचें: ध्यान साचें करावें ॥५४॥ अथ ध्यान वक्ष्यामि गोचिर:
कर्पूर गौर पंच वक्त्र: ध्यानि ध्यावा शंकर: संसार पार तारा व्या ॥५५॥
योग्न्हातिचें ध्यान न करिता: हारपे ध्येय ध्यान ध्याता: बसावें चैतन्य
घन तता: साचि कता हें ध्यान ॥ ५६॥ जो सिद्धी प्रा ते सें ध्यान: हें ज्ञा

गमशास्त्रिचें प्रमाण: सांच्या नावें परिस अवसान: चैतन्यघ
नपाहावें ॥ ९७॥ केवळजें चैतन्यघन: तें सद्गुरुस्वरूप जाण: सावें
करावें नित्य ध्यान: अनुसंधान निजनिष्ठा ॥ ९८॥ पंचभुतदेहावि
सुस: तयबोतला ब्रम्हरस: गुरुस्वरूपें तें सविळास: ध्यान अति
प्रिती करावें ॥ ९९॥ साचि कांचें जे ध्यान: तें हें उद्धवा तुं जाण: आतां
मंत्राचें मंत्रग्रहण: तें हिं निरोपण अवधारिं ॥ १००॥ सकळ मंत्रां
चि जननि: जे द्विजन्मा करित तर्पणि: गायित्रिचां मंत्रग्रहणीं: ब्रा
म्हणपणि: अधिकार ॥ १॥ जे सकळ मंत्रांच्या राजा: जे वांट्या आ
लि असे द्विजा। जिच्यानिधा कें द्विजपुजा: भजअधोक्षजा: क

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)
दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८
Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com